

УДК 338.64

Славкова О.П.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку
Сумського національного аграрного університету*

Ковальова О.М.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки
Сумського національного аграрного університету***ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІВЧАРСТВА****DEVELOPMENT OF SHEEP INDUSTRY PERSPECTIVES****АНОТАЦІЯ**

Проведено економічну оцінку сучасного стану розвитку галузі вівчарства в Україні та Сумській області та розроблено пропозиції щодо її поліпшення. Визначено, що, незважаючи на кризові явища, які зумовили занепад галузі вівчарства, ця галузь усе ще має потенціал для свого відродження. Запропоновано основні заходи щодо зміцнення галузі, а саме: переорієнтація галузі на утримання м'ясних та молочних порід овець для розширення виробництва ягнятини та баранини, виробництво сирів з овечого молока, інтеграція з переробними підприємствами, формування культури споживання цінної ягнятини, сирів та вовняного одягу вітчизняного виробництва.

Ключові слова: галузь вівчарства, галузь козівництва, економічна оцінка, державна підтримка, відродження.

АННОТАЦИЯ

Проведена экономическая оценка современного состояния развития отрасли овцеводства в Украине и Сумской области, разработаны предложения по ее улучшению. Определено, что, несмотря на кризисные явления, которые обусловили упадок отрасли овцеводства, она все еще имеет потенциал для своего возрождения. Предложены основные меры по укреплению отрасли, а именно: переориентация отрасли на мясные и молочные породы овец для расширения производства ягнятины и баранины, производство сыров из овечьего молока, интеграция с перерабатывающими предприятиями, формирование культуры потребления ценной ягнятины, сыров шерстяной одежды отечественного производства.

Ключевые слова: отрасль овцеводства, отрасль козоводства, экономическая оценка, государственная поддержка, возрождение.

ANNOTATION

The article provides an economic assessment of the current state of development of the sheep breeding industry in Ukraine and the Sumy region, and proposes suggestions for its improvement. It is determined that despite the crisis that led to the decline of sheep farming industry, the industry still has potential for their recovery. The main measures were proposed to strengthen the industry, namely: reorientation of the industry to maintain meat and dairy breeds of sheep in order to expand the production of lamb and mutton, production of cheese from sheep's milk, integration with processing enterprises, formation of a culture of consumption of valuable lamb, cheese, and wool Domestic clothing.

Keywords: branch of sheep breeding industry, economic evaluation, government support, revival.

Постановка проблеми. Галузь вівчарства є традиційною галуззю для України, оскільки має велике народногосподарське значення, а умови нашої країни цілком сприятливі для розведення овець.

Цінність овець полягає у тому, що вони краще пристосовуються до різних умов годівлі, утримання та умов зовнішнього середовища,

ніж інші сільськогосподарські тварини. Вівці мають набагато вищі темпи відтворення порівняно з великою рогатою худобою, оскільки характеризуються прискореним оборотом стада та високою плодючістю. В розрахунку на 100 вівцематок за рік можна отримати 120–140 ягнят, а від 100 корів за дотримання умов годівлі та утримання можна отримати лише 90–92 теляти. Крім того, вівці характеризуються добрими селекційними якостями, оскільки корисні властивості батьківських особин добре успадковуються потомством.

Вівчарство потребує менше затрат фінансових вкладень на будівництво приміщень порівняно зі свинарством, оскільки більшу частину року вівці випасаються на природних пасовищах.

Від овець отримують різноманітну продукцію: вовну, шкурки, смушки, м'ясо, молоко, що є цінною сировиною для текстильної, шубної та харчової промисловості.

Вироби з овечої вовни мають цінні гігієнічні властивості, що не можуть бути повністю замінені синтетичними волокнами. Смушки молодих ягнят каракульської породи відзначаються красою та оригінальністю завитків. Недоліком українського вівчарства є те, що багато років основним був тільки вовняний напрям у зв'язку з тим, що вівчарство за радянських часів працювало на легку промисловість.

Нині ж виробництво баранини та овечого молока – один із перспективних напрямів. Безумовно, вирощування овець не є настільки високорентабельним, як виробництво птиці, яке займає невеликі площі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти функціонування галузі вівчарства та його економічної ефективності досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні науковці: В.А. Добриніна, Л.С. Дьяченко, Б.О. Вовченко, В.С. Заритовський, М.Ф. Іванов, Л.В. Жарук, Г.А. Калієва, В.А. Коробейникова, З.С. Курінова, Левинський, А.А. Ніконова, А.Ф. Серкова, Г.І. Сокіл, В.В. Стороженко, А.В. Струков, В.О. Сухарлев, І.М. Топіха, К.М. Ханова, Л.С. Шелест, М.В. Штомпель та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак окремі важливі

аспекти ефективного розвитку галузі ще й досі перебувають на стадії розроблення та вдосконалення, особливо в період її відродження та розвитку. Більшість публікацій за даним напрямком присвячено вирішенню проблем у розвитку галузі на державному рівні, у зв'язку з чим проблема розглядалася достатньо широко без урахування регіональних особливостей та їх впливу на формування національної системи. На нашу думку, доцільним було б охарактеризувати розвиток галузі вівчарства в окремих регіонах та розглянути підходи до вирішення питань, пов'язаних зі стабілізацією і відновленням ефективності функціонування галузі, яким присвячується означена наукова публікація.

Мета статті полягає у проведенні економічної оцінки сучасного стану розвитку галузі вівчарства в Україні та Сумській області та розробленні пропозиції щодо її поліпшення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Баранина відзначається високими поживними якостями. Особливо цінним є незначний уміст холестерину в жирі (29 мг%) порівняно з яловичим (75 мг%) та свинячим (74,5 мг%) жирами [1]. Баранину та особливо ягнятину рекомендовано фахівцями для дієтичного харчування, а також як профілактику в боротьбі з онкологічними захворюваннями.

Овече молоко – повноцінний продукт харчування. Воно вміщує понад 100 поживних речовин, з яких найважливіші – білок, жир, молочний цукор, вітаміни. Калорійність цього молока в 1,5 рази, вміст сухих речовин в 1,4, жиру і білка в 1,8 рази вищі, ніж коров'ячого. Білки овечого молока найцінніші серед білків тваринного походження [1]. З овечого молока виготовляють високоякісні м'які та тверді сири, серед яких найбільш поширеним сортом є бринза.

Таким чином, вівчарство має велике значення для народного господарства. Однак останні два десятиліття вівчарство зазнає кризових явищ, у результаті чого значно зменшилося поголів'я овець (табл. 1).

Дані таблиці свідчать, що поголів'я овець та кіз скоротилося в два рази за перші п'ять років аналізованого періоду, а за весь період дослідження – у 6,4 рази, що становить 7 103,9 тис. голів. Причиною зменшення поголів'я стали загальні кризові явища в економіці України, а також зменшення попиту на продукцію вівчарства. Зокрема, значне зменшення попиту на вовну відбулося через скорочення армії, а також внаслідок відмови від традиційного шерстяного військового одягу на користь одягу зі штучних матеріалів, що є значно дешевшим, і, як переконають виробники такого одягу, такі матеріали не поступаються за якісними властивостями вовні. Також унаслідок значної експансії імпорتنих дешевих товарів на ринок України збанкрутували багато підприємств легкої промисловості, що також вплинуло на зменшення попиту на вовну.

Зменшення попиту на вовну спричинило зменшення закупівельних цін неї. Також поява дешевших імпорتنих товарів кінцевого споживання зменшила попит та ринкові ціни на вовняні вироби вітчизняного виробництва. Отже, займатися виробництвом вовни сільськогосподарським виробникам стало не вигідно, внаслідок чого й зменшилося поголів'я овець.

Наступною причиною скорочення поголів'я є зменшення виходу приплоду на 100 маток. Цей показник може становити 120–140 ягнят від 100 маток за дотримання умов утримання та годівлі тварин. Фактично в підприємствах вихід ягнят був дуже низьким навіть на початок періоду – 92 гол., а на 2014 р. вихід приплоду скоротився взагалі до 73 голів. Це свідчить, що дана галузь продовжує перебувати в кризі, тоді як у галузі скотарства та свинарства відбувалося деяке поживлення та приток інвестицій.

Зменшення поголів'я спричинило скорочення виробництва баранини та козлятини в 3,4 рази та вовни в 14,2 рази. Обсяг виробництва вовни скоротився також унаслідок зменшення продуктивності, оскільки настриг

Таблиця 1
Динаміка показників розвитку галузі вівчарства та козівництва в Україні

Показники	Роки							
	1990	1995	2000	2005	2010	2014	2015	2016
Поголів'я овець, тис. гол.	8418,7	4098,6	1875,0	1629,5	1731,7	1371,1	1325,3	1314,8
Реалізація на забій сільськогосподарських тварин, у живій масі; тис. т	102,8	87,7	38,8		43,0	30,6	28,9	27,8
Виробництво баранини та козлятини, тис. т	45,8	39,5	17,2	16,2	21,0	14,4	13,7	13,4
Середня жива маса тварини, реалізованої на забій, кг	31	32	31	32	34	29	32	32
Виробництво вовни, тис. тон	29,8	13,9	3,4	3,2	4,2	2,6	2,3	2,1
Середній річний настриг вовни від однієї вівці, кг	3,4	2,9	3,0	3,5	3,4	3,0	2,9	2,8
Рівень рентабельності виробництва баранини та козлятини, %	2,3	-31,9	-46,4	-32,1	-29,5	-43,0	-23,6	-35,3%
Рівень рентабельності виробництва вовни, %	-2,4	-61,3	-75,8	-72,8	-82,2	-75,1	-61,9	-31,8

Джерело: укладено авторами на основі [2; 3]

вовни від однієї вівці зменшився на 17,3%, але основною причиною все ж таки є зменшення поголів'я, яке зменшилося до 83,4%.

З таблиці бачимо, що виробництво баранини, козлятини та вовни майже завжди було збитковим (винятком є виробництво баранини в 1990 р.). При цьому збитковість виробництва збільшувалася протягом аналізованого періоду з незначними коливаннями і на кінець періоду становила - 35,3% по виробництву баранини та козлятини та -31,8% – по виробництву вовни. Причинами збитковості є недостатність попиту на вовну, збільшення вартості кормів та інших ресурсів. В Україні стало не вигідно займатися вівчарством унаслідок того, що виникло значне відставання ринкових цін на вовняні вироби кінцевого споживання від закупівельних цін на сировину. Темпи зростання цін на вовну з 1990 р. в середньому в 50 разів нижчі, ніж темпи зростання цін на корми, паливо, техніку [4], у результаті ціни на продукцію не перекривають собівартості виробництва продукції. Внаслідок значної збитковості більшість підприємств відмовилася від галузі вівчарства.

Ми вважаємо, що нині вівчарство може стати об'єктом бізнесу для невеликих приватних або сімейних господарств, оскільки воно не вимагає великої кількості працівників та виробники мають можливість задіяти невеликі площі для випасу тварин.

Позитивним явищем у виробництві є те, що дещо збільшилося виробництва молока. Причиною збільшення виробництва молока є те, що вівчарство та козівництво нині розвинене лише в невеликих приватних та домашніх господарствах (85,8% від загальної кількості підприємств, табл. 2), які утримують овець та кіз не стільки для отримання вовни, оскільки її виробництво є збитковим, скільки заради отримання молока та баранини як цінних продуктів харчування, які можна продати за високими цінами на ринку. Також з овечого молока можна виготовити бринзу, яку продати за порівняно високими ринковими цінами.

Як бачимо, за аналізований період відбулася зміна структури поголів'я овець та кіз на користь домашніх господарств населення, в яких утримується 85,8% вівце- та козопоголів'я та 14,2% в сільськогосподарських підприємствах, що є діаметрально протилежним 1990 р.

Для підтвердження вищезазначеного нами був проведений SWOT-аналіз стану галузі вівчарства, результати якого представлені в табл. 3.

Однак вівчарство традиційно розвивалося і в Східній Україні. Нині ще залишився значний потенціал селекційних центрів вівчарства, і за належної підтримки галузі вона може стати конкурентоспроможною як на вітчизняному, так і на світовому ринку, оскільки є попит із боку інших країн на вітчизняні вовну та баранину, особливо дієтичну. Також ще залишилися переробні підприємства, які можуть формувати попит на вовну за належної їх підтримки та формування сучасної стратегії їх розвитку. Отже, галузь має шанси на життя.

Аналіз показав, що попри наявність слабких сторін та потенційних загроз галузь має достатньо переваг, серед яких: вікові традиції, селекційний потенціал, швидкі темпи відтворення поголів'я, близькість кордонів, можливість кооперації, вищі ціни на дієтичну ягнятину та сири з овечого молока, потужний генфонд, виробничі потужності, кормова база та трудовий потенціал галузі. Всі фактори можуть стати основою відродження галузі вівчарства.

Однією з можливостей розвитку галузі вівчарства є незадоволений попит на баранину. Як свідчать численні публікації, нині в умовах формування здорового способу життя зростає попит на дієтичну ягнятину та баранину як із боку вітчизняних, так і з боку іноземних споживачів. Ринкова ніша баранини є не зайнятою, а попит – незадоволений (табл. 4).

Як свідчать дані таблиці виробництва м'яса усіх видів, у тому числі баранини й козлятини, за період зменшилося на 46,7% у цілому та на 70,7% по баранині та козлятині. При цьому в структурі виробництва м'яса частка баранини та козлятини не перевищувала 1% (виняток 1995 р.), а на 2016 р. становила всього 0,6%. Це свідчить про те, що населення віддає перевагу іншим видам м'яса, зокрема свинині.

Зменшення загального виробництва м'яса зумовило й зменшення його в розрахунку на одну особу – з 84 кг до 54,4 кг. При цьому виробництво баранини та козлятини в 2016 р. становило всього 310 г на особу.

Наслідком зменшення виробництва стало й зменшення споживання м'яса всіх видів на одну особу за рік – із 68,2 кг до 51,4 кг. Причиною зменшення виробництва м'яса є те, що нині сільськогосподарські виробники надають перевагу висококорентабельним видам продукції галузі рослинництва, внаслідок чого тваринництво у цілому та вівчарство зокрема зменшують свої масштаби.

Порівнюючи фактичне споживання м'яса однією особою за рік із рекомендованими нор-

Таблиця 2

Структура поголів'я овець та кіз за категоріями господарств, %

Вид підприємства	1990	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015	2016
Сільськогосподарські підприємства	85,1	59,1	22,0	16,6	17,2	15,3	14,3	15,0	14,1	14,2
Господарства населення	14,9	40,9	78,0	83,4	82,8	84,7	85,7	85,0	85,9	85,8

Джерело: розраховано автором за [2]

Таблиця 3

Матриця SWOT-аналізу стану галузі вівчарства

Сильні сторони – S	Слабкі сторони (проблеми) – W
<ul style="list-style-type: none"> – вікові традиції в галузі вівчарства; – Наявність племзаводів та племрепродукторів (напр., НДІ Асканія-Нова); – наявність порід овець різних напрямів господарського використання, придатних для розведення в умовах України; – можливість швидкого відновлення та розвитку вівчарських підприємств (2-3 роки) завдяки високим темпам відтворення овець порівняно з іншими тваринами; – вівчарство може виступати додатковою галуззю, поєднуючись зі скотарством та зерною галуззю, що сприяє ефективному використанню землі; – сприятливі природно-кліматичні умови, географічне положення, близькість до кордонів 	<ul style="list-style-type: none"> – Відсутність на вітчизняному ринку продуктивних тварин високої генетики (з 1229 порід овець світу придатними для молочного виробництва є 100 високопродуктивних порід овець); – Недостатньо розвинений попит на баранину та продукти з овечого молока; – недостатній розвиток вітчизняної галузі кормовиробництва; – збитковість виробництва вовни та живої ваги овець; – значний рівень зносу основних фондів
Сприятливі можливості – O	Потенційні загрози – T
<ul style="list-style-type: none"> – можливість кооперації вівчарських підприємств із текстильними; – незадоволена вітчизняна потреба у м'ясі; – розвиток культури споживання баранини; – незайнята ніша ринку овечого молока і продуктів його переробки; – вища ціна на сири з овечого молока, ніж на сири з коров'ячого; – формування попиту на овітерапію (лікування вівцями: харчування, практичне застосування речей із вовни, біоенергетика) 	<ul style="list-style-type: none"> – скрутне становище вітчизняних вовняних текстильних підприємств (наприклад, ПрАТ «Суми-камволь», ПрАТ «Глухівська суконна фабрика» та ін.); – зменшення попиту на одяг з овечого хутра через низькі доходи громадян та наявність дешевого імпорту; – зміна модних тенденцій на користь одягу із сучасних синтетичних матеріалів, що є легшими, ніж хутро; – відсутність державної підтримки галузі вівчарства та ін.

Джерело: власна розробка

Таблиця 4

Виробництво та споживання м'яса в Україні

Показники	1990	1995	2000	2005	2010	2014	2015	2016
М'ясо всіх видів (у забійній вазі), тис. т	4357,8	2293,7	1662,8	1597,0	2059,0	2359,6	2322,6	2323,6
у т.ч. баранина та козлятина	45,8	39,5	17,2	16,2	21,0	14,4	13,7	13,4
частка баранини та козлятини, %	1,0	1,7	1,0	1,0	1,0	0,6	0,6	0,6
Виробництво м'яса всіх видів на одну особу, кг у забійній вазі	84,0	44,5	33,8	33,9	44,9	54,9	54,1	54,4
у т.ч. м'яса овець та кіз	0,45	0,32	0,32	0,31
Споживання м'яса на одну особу за рік, кг	68,2	38,9	32,8	39,1	52,0	54,1	50,9	51,4
Мінімальна норма м'яса та м'ясопродуктів*	52							
Раціональна норма м'яса та м'ясопродуктів**	80							

*Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 № 656 [5]

** За термінологією МОЗ України «Орієнтовний набір основної продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005–2015 роки» [6]

Джерело: розраховано авторами за [2; 7]

мами, відзначаємо, що фактичне споживання знаходиться на рівні мінімальної норми і значно поступається раціональній – фактичне споживання менше від раціональної норми на 28,6%. Усе це свідчить про те, що можна значно збільшувати виробництво баранини та козлятини, оскільки попит незадоволений. Але при цьому слід формувати у споживачів культуру споживання ягнятини та баранини, поширюючи інформацію про її корисність для організму людини.

Зазначимо, що для збільшення виробництва баранини вівчарство слід переорієнтувати на розведення овець м'ясного напрямку. Наявність селекційних підприємств в Україні зможе забезпечити потребу в таких породах,

а вовна має виступати супутньою продукцією вівчарства.

Крім розведення м'ясних порід також можна формувати в породі овець і молочні якості, оскільки збільшення молочної продуктивності овець дасть можливість більше виробляти сирів, ціни на які вищі, ніж на сири з коров'ячого молока. Але при цьому також слід формувати попит на сири з овечого молока, поширюючи інформацію про їх поживні та цілющі якості для організму людини. При цьому ця ніша на ринку не зайнята, оскільки молокопереробні підприємства не займаються переробкою овечого молока. Це повинні бути невеликі домашні господарства, що займаються виробництвом сирів, але держава повинна створити сприят-

ливі умови для їх функціонування починаючи з фінансової підтримки вівчарських господарств. Отже, збільшення виробництва овечого молока та продуктів його переробки може стати наступним напрямом відродження галузі вівчарства. Доїння овець і переробка молока на сири і бринзу з наступною реалізацією вовни, м'яса та бринзи на ринку дає можливість отримати рівень рентабельності +67,2% [8].

Окрім, забезпечення населення цінними продуктами харчування, відродження галузі вівчарства стане й напрямом розвитку сільських територій та збільшення рівня зайнятості сільського населення.

Наступним напрямом відродження вівчарства є вдосконалення регіонального розміщення та структури виробництва продукції вівчарства на основі її диверсифікації [9]. Цей захід сприятиме більш рівномірному поширенню вівчарства на території України, використовуючи при цьому найбільш сприятливі умови кожного регіону. Так, наприклад, у Херсонській та Харківській областях доцільно відродити великі спеціалізовані селекційні підприємства, оскільки там збереглися потужні наукові установи, а в Сумській області доцільно розмістити м'ясне вівчарство. Відродження вівчарства доцільно проводити з одночасною інтеграцією з вовнопереробними підприємствами, яких в Україні є ще достатня кількість, наприклад «Криворізька вовнопрядильна фабрика» (Дніпропетровська обл.), Одеське виробничо-торгівельне об'єднання «Блакить», Золочівське виробничо-торгівельне акціонерне підприємство (Одеська обл.), «Сумська камвольно-прядильна фабрика» (Сумська область) та ін. При цьому переробні підприємства можуть надавати фінансову допомогу вівчарським підприємствам, забезпечуючи надходження сировини за пільговими цінами, а вівчарські підприємства матимуть ринок збуту вовни, тобто переваги отримають обидві сторони інтегрованої структури.

Також вівчарство доцільно поєднувати з рослинницькою галуззю та галуззю скотарства, оскільки вівчарство дає додатковий обсяг органічних добрив рослинництву, а вівці менше витоптують землю, ніж велика рогата худоба. Вівці краще, ніж інші сільськогосподарські тварини, використовують природні пасовища і грубі корми, їх можна випасати по байракам, крутим схилам, на напівпустельних пасовищах, де неможливо випасати решту видів худоби. Все це сприятиме більш ефективному використанню землі.

Але, створюючи умови для розширення виробництва вовни та вітчизняних продуктів її переробки, державі слід ужити протекціоністських заходів для захисту внутрішнього ринку від дешевих низькоякісних імпортованих товарів [10].

Так само як із ягнятиною та овечим молоком, виробникам текстильної продукції слід ужити заходів по формуванню попиту на вітчизняні вовняні вироби. Наприклад, нині вже достат-

ньо сформований попит на вишиванки, отже, можна запропонувати ринку вовняні жіночі сукні та ділові костюми з елементами вишивки.

Слід також забезпечити вівчарство основними виробничими фондами, більша частина з яких є застарілою. У роботі Р.М. Архипової [11] запропоновано використовувати наявні приміщення, здійснювати реконструкцію закинутих, а також будувати сучасні мобільні модульні приміщення.

Одним із рушійних чинників стабільного розвитку цієї галузі є державна підтримка. Сумська область в 60–70-ті роки була одним із регіонів, де успішно розвивалася галузь вівчарства, тому в Програмі розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Сумської області на період до 2020 р. [12] передбачено часткове відшкодування з обласного бюджету суб'єктам господарювання – юридичним особам (незалежно від організаційно-правової форми та форми власності) за закуплені ними поголів'я племінних вівцематок, баранів, ярок із племінних заводів та племінних репродукторів у розмірі до 50% вартості, але не більше 850 грн. за одну голову молодняка (за умови якщо суб'єкт господарювання не отримував часткового відшкодування з державного бюджету за вказаним напрямом у поточному році).

Розрахункова сума відшкодування на рік за придбані щорічно до 200 голів племінного молодняка розраховується так. Орієнтовна вага однієї голови молодняка – 35 кг, закупівельна ціна – 55 грн. (35 кг x 55 грн. = 1 750 грн., із них 50% = 850 грн. за одну голову молодняка овець). Таким чином, сума відшкодування, яка буде надана, становитиме 0,170 млн. грн.

Часткове відшкодування не надається суб'єктам господарювання, стосовно яких порушено справу про банкрутство, яких визнано банкрутами, що перебувають на стадії ліквідації або мають прострочену більше ніж шість місяців заборгованість перед державним бюджетом, Пенсійним фондом України та фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування, що підтверджується відповідними органами державної фіскальної служби [13].

Для отримання відшкодування необхідно подати заявку для участі в конкурсному відборі до Комісії з питань виконання заходів Програми розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Сумської області на період до 2020 р. через Департамент агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації.

До заявки необхідно додати такі документи:

- довідку про відсутність (наявність) заборгованості зі сплати податків і зборів;
- довідку про відкриття поточного рахунка, видану банком;
- засвідчені підписом керівника, скріпленим печаткою (за наявності) суб'єкта господарювання, копії відповідних платіжних документів;

– акт про передачу (продаж) і закупівлю худоби за договором;

– копію звіту про стан тваринництва (форма 24-сг) (на останню звітну дату на момент подання документів);

– виданий у встановленому порядку витяг з Єдиного державного реєстру тварин;

– копії племінних свідоцтв (сертифікатів) або сертифікатів племінних (генетичних) ресурсів, засвідчені підписом керівника, скріпленим печаткою (за наявності) суб'єкта господарювання;

– письмове зобов'язання повернути до обласного бюджету в місячний строк бюджетні кошти у разі зменшення поголів'я станом на 1 січня двох наступних років з урахуванням приросту та обсягу закупівлі;

– довідку департаменту про те, що суб'єкт господарювання не отримував часткового відшкодування з державного бюджету за вказаним напрямом у поточному році.

Вищевказані документи свідчать про те, що часткове відшкодування можуть отримати тільки ті суб'єкти господарювання, які зареєстровані відповідно до чинного законодавства, мають рахунок в банку та ведуть звітність. На жаль, таке відшкодування не передбачено для особистих підсобних та селянських господарств.

Але, незважаючи на це, така підтримка є дуже важливою та може стати поштовхом до розвитку галузі.

Висновки. Таким чином, незважаючи на кризові явища, що зумовили занепад галузі вівчарства, ця галузь усе ще має потенціал для свого відродження. Основними заходами для зміцнення галузі є: переорієнтація галузі на утримання м'ясних та молочних порід овець для розширення виробництва ягнятини та баранини, виробництво сирів з овечого молока, інтеграція з переробними підприємствами, формування культури споживання цінної ягнятини, сирів та вовняного одягу вітчизняного виробництва. З боку держави обов'язковими є державна підтримка вівчарства та запровадження протекціоністських заходів для обмеження імпорту дешевих неякісних товарів із метою розширення споживання вітчизняних товарів.

Також слід запроваджувати прогресивні технології, підвищувати ефективність використання трудового потенціалу, зменшувати собівартість продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економіка вівчарства / За ред. В.П. Кургана. – К. : Урожай, 1976. – 168 с.
2. Тваринництво України 2016. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. – Київ, 2017. – 141 с.
3. Рівень рентабельності сільгоспвиробництва виробництва у 2016-му становив 37,3% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://infoindustria.com.ua/riven-rentabelnosti-agarnogo-virobnitstva-u-2016-mu-stanoviv-37-3/>.
4. Корнієнко Г.В. Тенденції розвитку галузі вівчарства: Україна та світовий досвід / Г.В. Корнієнко // Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. – 2014. – № 75. – С. 54–64.
5. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 № 656 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/656-2000-%D0%BF/>.
6. Сегеда С.А. Оцінка споживання основних продовольчих продуктів в Україні / С.А. Сегеда // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 3(69). – С. 195–199.
7. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. – Київ, 2017. – 49 с.
8. Шелест Л.С. Економічне обґрунтування розвитку м'ясного й м'ясо-вовнового вівчарства в Україні / Л.С. Шелест // Економічний вісник Донбасу. – 2009. – № 2(16). – С. 106–109.
9. Беженар І.М. Удосконалення регіонального розміщення та структури виробництва продукції вівчарства на основі її диверсифікації / І.М. Беженар // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 5. – С. 104–110 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/22.pdf>.
10. Наумова Л.М. Стратегічні пріоритети і механізми розвитку текстильної промисловості та її сировинної бази / Л.М. Наумова // Економічні інновації. – 2013. – № 54. – С. 179–188.
11. Архипова Р.М. Стимулювання розвитку вівчарства в Івано-Франківській області / Р.М. Архипова // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. Серія «Економічні науки». – 2014. – Т. 16. – № 2 (59). – С. 3–8.
12. Програма розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Сумської області на період до 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.apk.sm.gov.ua/images/docs/programma_apk_2020.pdf.
13. Відшкодування суб'єктам господарювання витрат за придбання племінних вівцематок, баранів, ярка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apk.sm.gov.ua/index.php/uk/programi-rozvitku/820-vidshkoduvannia-subiektam-hospodariuvannia-vytrat-za-prydbannia-pleminnykh-vitsematok-baraniv-iarok>.